

Det er synd, at det blev så dumt og dårligt, emnet indeholder ellers et væld af sjove muligheder.

Nils Finn Munch-Petersen
Gudhjem, Bornholm

C. M. HANN: *Socialism: Ideals, Ideologies and Local Practice*. ASA Monographs no. 31. London & New York: Routledge 1992. 271 sider. Pris £ 15,99, ISBN 0-415-08322-2.

"The importance of ... micro-scale ethnographic work should not be underestimated" (Hann p. 9).

Det er før set, at en bog har været så længe om at komme ud, at dens aktualitet er passé. Men få projekter har været så uheldig som dette. Her var udgivelsen ikke for langsom, men historien for hurtig. Ideen til den konference, der ligger bag bogen, er fra 1989, da den bipolære verden så stabil ud. Konferencen foregik i Cambridge i april 1991 – efter Østeuropas sammenbrud, men før Sovjetunionens – og ved bogens udgivelse var kun Kina og Cuba tilbage.

Ernst Gellner gør i forordet sin lære af det hændte op: socialisme må reduceres til det politisk-kulturelle felts dominans af det økonomiske, noget er kan forekomme i mange former. Erfaringerne med disse former kan antropologien bidrage med at etablere. Også Hann fremsætter en restdefinition i denne retning. For ham er socialisme menneskeheds største og mest systematiske forsøg på at humanisere den kapitalistiske økonomi for at skabe det gode samfund.

De to første artikler omhandler traditionelle antropologiske emner med undertitler som "*Kropotkin visits the Bushmen*" og "*Marx and Sahlins in the Amazon*". Alan Barnard gennemgår debatten om kollektivismef/individualisme hos buskmændene som en vesterlandsk ideologiske debat, og Joanna Overing gennemgår tilsvarende begreberne anarki/kollektivismef og relaterer dem til sit feltmateriale fra piaroa.

Blandt de mere interessante artikler er Ralph Grillos: "*The construct of 'Africa' in 'African Socialism'*". Med udgangspunkt i en kenyansk regeringserklæring fra 1965 om afrikansk socialisme fastslår han kernen i begrebet som 1) gensidigt socialt ansvar – karakteriseret ved alle 'co'-ordene: cooperation, community,

corporateness og co-ownership; og 2) politisk demokrati, d.v.s. det demokratiske og det klasseløse. Disse fænomener i det traditionelle afrikanske samfund blev relateret til begreber som udvidet familie (Nyerere) og broderskab (Kenyatta). Grillo sporer inspirationen til Jomo Kenyattas antropologiske værk fra 1938: "*Facing Mount Kenya*". Bag denne bog ligger igen to inspirationskilder, en missionsopfattelse af fælles ansvarlighed som tæt på de sande kristne ideer, og en generel antropologisk opfattelse af de traditionelle afrikanske forhold.

Grillo gennemgår den debat, der har været om afrikansk socialisme og hans pointe er, at kernen i begrebet og årsagen til dets store popularitet ikke skal søges i de politiske og økonomiske statslige tiltag, men i de kulturelle og spirituelle. Henvisningen til den førkoloniale afrikanske socialisme gjorde op med kolonitidens ideologiske pointer af, at alt det traditionelle var inferiørt. Den bidrog til at skabe en identitet, der kunne frigøre sig fra kolonialismen, en identitet hvor afrikanere kunne finde sig selv, blive sig selv og være stolte af sig selv. I Grillos analyse kan afrikansk socialisme således ses som værende en identitetsstrategi, der meget ligner fundamentalismen, nemlig skabelsen af en egen historisk baseret identitet, frigjort fra den europæiske dominans ved henvisning til og mytologisering af de før-europæiske særegne forhold.

I to indlæg om Tanzania beskriver først Pat Caplan en lille tanzaniansk landsbys reaktion på 20 års udviklingsdekreter fra toppen og konkluderer, at selv om socialismen ikke har indfriet forventningerne i Tanzania, så er det gået mindre skidt her end i så mange andre afrikanske stater. Derefter følger Ray Abrahams og Sufian Bukururas redegørelse for de private vagtværn '*sungusungus*' udvikling og formelle institutionalisering i et spil mellem det politiske og bureaukratiske system. Dette følges af A. P. Cheaters påvisning af den zimbabwianske socialismes sammenbrud i modsætningen mellem en socialistisk lighedskultur, en moderne, vestlig ungdomskultur, og den traditionelle, nationalistiske ulighedskultur, som efter socialismens opgivelse i 1991 fremmes med henblik på fastholdelse af den politiske elites – og mændenes – magtmonopol.

I de to 'asiatiske' artikler gennemgår Jonathan Spencer den udvikling, der i Sri Lanka

førte til det nationalistiske oprør, formidlet af utilfredse højtuddannede unge, som ikke kunne omsætte deres uddannelses- og forventningsniveau til et offentligt erhvervsniveau, mens Grant Evans vurderer Theravada buddhismens rolle i den socialistiske udvikling i Laos, hvor buddhismen er blevet fastholdt – og kooperativerne brudt sammen – fordi dens 'merritmeking' økonomi og de religiøst formidlede solidaritetsbånd blandt bønderne ikke kunne erstattes af kooperativernes strukturer og mangel på overskud.

Tamara Dragadze beskriver effekten af den sovjetiske fjernelse af både religiøse bygninger og specialister (præster og mullaher) i Georgien og Azerbajjan. Ved livscyklusritualer blev religionen domestificeret, det vil sige bragt til hjemmene og udført af folk selv, da de på grund af den stærke ateistiske propaganda fik mod på selv at udføre det, de religiøse specialister tidligere havde monopol på. Efter perestroika er religionen igen flyttet ud i det offentlige rum med kirke- og moskebygning, men ikke i den gamle symbolform. Nok er de nye bygninger også religiøse symboler, men de er endnu mere symboler for den voksende nationalisme.

Jack M. Potter skriver om effekten af 30 - 40 års revolutionær socialisme på de kinesiske bønder (i Zengbu), og konstaterer, at mange af de fundamentale strukturer har overlevet revolutionen. Lineagesystemet, klasseforskellene, religion og magi trives nu igen.

De østeuropæiske afsnit indeholder en undersøgelse af etno-nationalisme af Katherine Verdery. Med henvisning til især de rumænske forhold finder hun, at de socialistiske økonomier, der betragtes som redistributionsøkonomier, var karakteriseret af mangel på ressourcer, hvad der medførte bureaukratisk konkurrence om ressourcerne, hvad der igen udkrystalliserede etniske modsætninger, idet kampen om ressourcerne skete under henvisning til fremme af den stats- eller partibærende gruppes nationale værdier. I Michael Stewarts ungarske eksempel går det dog den anden vej. Her blev der ført en benhård assimilationspolitik over for sigøjnerne, som skulle civiliseres til socialistiske arbejdere via det forældende lønarbejde (økonomien determinerer kulturen). Strategien lykkedes ikke, da sigøjneridentiteten var for stærk, og da sigøjnerne som andre ungare erfarede, at det ikke var hårdt arbejde, men spytlikkeri, snyd

og svindel, der bragte en frem i den socialistiske økonomi.

Herefter følger Ladislav Holys forklaring på den tjekkoslovakiske fløjlsrevolutions særegenhed. Forklaringen skal findes i den brede kulturelle kontekst og ikke i det snævre felt, som normalt opfattes som det politiske. Revolutionen blev startet af studenter, kunstnere og intellektuelle, og deres oprør blev meget hurtigt fulgt af 'masserne'. Forklaringen finder Holy dels i tjekernes opfattelse af deres nation som vestlig og som en kulturel nation, dels i den tjekiske opfattelse af forholdet mellem nation og stat. Det, at staten ikke tjente nationens interesser, gjorde den illegitim i massernes øjne. Den slovakiske del af revolutionen behandles af Peter Skalník, der beskriver en landsbys historie gennem hele dette århundrede og konkluderer, at de nye frihedsideal forekommer indbyggerne tomme, så længe deres materielle sikkerhed undermineres mere og mere.

Frances Pine beskriver polske bondekvinde i den seneste del af den socialistiske periode, hvor "intet var tilladt, men alting muligt". Hun viser, hvorledes den kønslige arbejdsdeling i de økonomiske sektorer udfolder sig og afføder en klar afstandtagen til den statslige økonomiske sektor. Den traditionelle bondeøkonomi og dens arbejdsdeling er kun ændret meget lidt af den socialisme, som ikke affødte nogen kollektivisering.

Fra England undersøger Susan Wright forholdet mellem det gamle 'Labours' og 'det nye venstres' opfattelse af socialisme og strategier på lokalt niveau ved at følge 'the rise and fall' af en industrialisering i Teesside.

Som nævnt indledningsvis, var bogens tilblivelse uheldigt 'timet'. Men da indholdet ikke holdes sammen af andet end at artiklerne omhandler fænomener på lokalt eller nationalt niveau inden for stater, der har været eller har kaldt sig socialistiske, kan denne 'timing' måske alligevel være ligegyldig. Tilbage står en samling artikler – hver især interessante nok i deres regionale perspektiv – af meget heterogen karakter, med en titel, som lige så godt kunne have været en hel anden. Dens hovedtema: modsætningen mellem magtens sætten sig igennem fra oven og befolkningernes aktion og reaktion fra neden, set fra et antropologisk feltarbejdes erfaringsverden med dets lokalsamfundssolidaritet, er jo ikke noget ukendt felt inden for antropologien, og ej heller

et problem, som alene relaterer sig til stater, der har kaldt sig socialistiske. Bogen kan da heller ikke påpege noget specielt træk, som kunne gøre en indskrænkning til sådanne stater interessant, idet det eneste, som synes at være gået igen i alle eksemplerne, er, at kvinderne har opnået større frihed og selvstændighed. Men det gælder jo ikke kun i de socialistiske stater.

Ole Høiris
Afdeling for etnografi og socialantropologi
Moesgård
Aarhus Universitet

ULF HANNERZ: *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning.* New York: Columbia University Press 1992. 347 sider, pris 40.50 US\$. ISBN 0-231-07622-3 hardback.

Som bogens titel antyder, indskriver Hannerz sig i dét forskningsfelt, der efterhånden benævnes „kulturel kompleksitet“. Behovet for et sådant (endnu meget vagt defineret) felt er opstået som følge af en udbredt erkendelse af, at det er umuligt at analysere kulturer som lukkede enheder. Det har den moderne verdens udveksling af information, varer og mennesker umuliggjort.

De sidste 10-års selvkritiske tiltag i antropologien og studier af det globale systems dynamik, har ført til en erkendelse af, at „de andre“ ikke bare er passive forbrugere af vestlig kultur, men i høj grad er medskabere af et globalt kulturelt „flow“.

I *Cultural Complexity* beskriver Hannerz den kulturelle side af verdenssystemets center/periferi-struktur og pointerer „de andres“ bidrag til en ny kulturel diversitet. Den moderne verden er ikke længere forbeholdt centrene, men findes også i udkantssområderne og han understreger nødvendigheden af, at studere bysamfundene med de store befolkningskoncentrationer og den mest intensive kulturudveksling.

Det der kendetegner det moderne samfund er fluktuation og et sandt virvar af processer, hvoraf nogen trækker samfundet fra hinanden og andre får det til at hænge sammen. Hannerz er eksplicit i opposition til fokusering på stabile strukturer (*longue durée*). Han prøver her at forene et interaktionistisk ståsted med en interesse for makroantropologi, og nævner eksplicit

Berger og Luckmann's videnssociologi og Barth som inspiratorer.

Det er væsentlige emner, han tager op. Det er byernes, mediernes, kosmopoliternes, de intellektuelles, migranternes, de transnationale professioners og videnskabernes betydning, der tages under behandling. Hovedformålet er at afsøge vilkårene for produktion og distribution af betydning – hvad der begrænser og beforder det globale kulturelle „flow“. Han finder fire domæner der er centrale organisatorer af betydning – staten, markedet, de sociale bevægelser og livsformen. Hvilken der dominerer varierer med tid og sted. Han problematiserer en udbredt opfattelse af kultur som noget, alle samfundsmedlemmer deler. Samtidig er det et opgør med den hidtidige antropologiske behandling af moderne samfund. Den har, ifølge Hannerz, bestået i at studere subkulturer – som isolater – ud fra den antagelse at komplekse samfund bestod af en mosaik af subkulturer.

Som erstatning for mosaik-metaforen for det komplekse samfund, lancerer Hannerz et nyt kodeord for den kulturelle diversitet: „kreativisering“. I den moderne verden præsenteres individer og grupper konstant for nye perspektiver på verden, og danner på den baggrund nye kulturelle formationer, evt. „inden i hinanden“. Vi får subkulturer og subsub-kulturer. Den enkeltes perspektiv er et perspektiv på perspektiver, det vil sige at kendskabet til andre perspektiver på tilværelsen, og ageren i forhold til disse perspektiver, er et konstant vilkår for folk i komplekse samfund.

Ifølge Hannerz er der sket et kvalitativt skift fra en verden, hvor de kulturelle forskelle var baserede på autonome samfund, til en verden hvor kulturelle forskelle er baserede på relationer og interaktion. Udviklingen betyder altså ikke en global kulturel homogenisering, som mange enten frygter eller håber.

Jeg finder hans insisteren på en antropologisk behandling af det moderne samfund og de kritiske opgør relevante, og som introduktion til emnet „kulturel kompleksitet“ er det en nyttig bog. Der er et stort antal noter, der for en stor dels vedkommende henviser til både fortidige og nutidige debatter om de emner, der behandles i bogen.

På den anden side er bogens meget generelle sigte også dens problem. Der er for meget „common sense“, hvilket medfører, at bogens grundighed bliver til omstændelighed. Eksem-